

STRUNELE ORFICE ÎN CREAȚIA LUI GRIGORE VIERU

Abstract

Studies about Orpheus – orphism, and its disciples interfere with the value of art, musicaltherapy, abstinence (see: George Lates). Meticulously analysed in Mihai Eminescu's creation, the image of Orpheus is seen by literary criticism with regard to Grigore Vieru: "the poet with the lyre in his tears" (Eugen Simion) and Marin Resescu's saying: "Grigore Vieru is one of Orpheus' disciples" – this idea is developed in his poems where the harp, the lyre, the catguts insist symbolically.

Keywords: Orpheus, orphism, Grigore Vieru, myth, lyrics.

* * *

Criticul literar Eugen Simion, analizând poezia lui Grigore Vieru, și-a intitulat articolul semnificativ *Un poet cu lira-n lacrimi*. La început pare un titlu generalizat pentru un poet, dar în timpul nostru lira devine mai mult siglă, șablon. Poetul Grigore Vieru păstrează simbolul nu ca un ecuson. Strunele-i sunt ferecate în sânge. Acad. Eugen Simion va semnala anume melodia ce vine din poezia populară, argumentând că în creația vieriană se recitește: „O jale de popor îmbătrânit în suferință, o respirație ușoară printre inefabilele naturii. Satul, izvorul, dealul, piatra, pelinul, busuiocul... toate participă la o mirifică patrie imaginară închisă într-o imensă lacrimă” [Simion: 1998, 189]. O altă carte care s-a pretat la elucidarea orficului în literatură este *Eternul Orfeu*, de Margareta Curtescu. Deși cercetează minuțios *Universul mitului*, există un singur segment în care abordează subiectul raportat la creația vieriană – *Euridice, spațiu al operei (Grigore Vieru)*, unde este interpretată o singură poezie, *Pădure verde, pădure* [vezi: Curtescu: 2005, 183-184]. Nu ne vom referi la această poezie pentru că „inițierea prin intermediul absenței iubite” nu constituie unica modalitate de a interpreta mitul antic în creația acestui poet. Investigarea noastră se va axa nu pe generalizarea conotativă, dar pe mai multe texte în care lucrează orfismul.

Scriitorul Ștefan Augustin Doinaș, care a abordat miturile nu doar în plan creativ, dar și în cel interpretativ, inclusiv prin traduceri realizate, stipula cu privire la Orfeu: „...tot ce Verbul izbutește să păstreze din ea (Euridice) este doar sentimentul, plin de îndoială, că realul îl urmărește pe poet” [Doinaș: 1971, 74]. Evident că majuscula de la cuvântul Verb ne duce la versurile presupuse ale lui Orfeu din *Testamente*: „Zeiescul Verb cu drag privește-l. În preajmă stând, cu el să-ți umpli / Ulciorul inimii și-al minții; pășește drept pe cale bună / Și veșnic ațintește-ți ochii spre singurul stăpân al firii!” [Orfeu: 1987, 179]. Imaginea din acest fragment concentrează forța spirituală în raport cu existența. Atitudinea față de concordanța semantică este una ce stipulează descoperirea misterului lumii. Lumea interioară se suprapune cu cosmosul. Deși versurile sunt extrase dintr-o altă cultură, alte timpuri, dar ele amintesc de versetele din Evanghelia după Ioan, scrise în varianta limbii latine: „In princio erat Verbum” (Ioan 1:1). *Verbum* din poemul lui Orfeu apare cu sensul de cuvânt care are forța de a energiza, are puterea acțiunii, a realizării. Atitudinea creează un raport dintre gândire – cuvânt – univers. Sunt consemnate ambele ipostaze de a rosti – a recepta. Metafora „ulciorul inimii și-al minții” determină împăcarea senzațiilor cu rațiunea. Emoția și gândul nu devin antitetice, sunt chemate să lucreze în comun pentru cunoașterea firii ontologice.

Instrumentul lui Orfeu este cel cu strune, în ce privește suflantele – acestea sunt în posesia lui Pan. În unele legende anume Orfeu creează lira, deși sunt variante în care invenția aparține lui Apollo sau Hermes. Instrumentul muzical cu coarde se deosebește de cele suflante, pentru că nu sunt făcute totalmente din element vegetativ, strunele fiind create din intestinalele mieilor bine prelucrate. Instrumentul cu strune este de origine nordică, are o funcție magică de a depăși natura fizică prin perceperea celei celeste prin muzică.

Instrumentul muzical insistă în poezia *Harpa*. Eul liric, similar unui creator, enumeră drept material pentru strune: părul mamei, vița-de-vie și șerpilii. Lira grafic are trei coarde. Spectrul utilizat este deosebit de cel al unui instrument veritabil. Harpa poetică include atitudinii (încrederea, admirația și dragostea, echivalentă în text cu sacralitatea). Explicăm prin textul vierian: „Să cânte pot (credeam) și șerpilii. / I-am pus ca grave strune harpei / Alături de coarda poamei / Și sfântul fir de păr al mamei.” Sunt trei elemente concentrate în simbolism. Se cunoaște predilecția lui Grigore Vieru pentru fondul folcloric, menționat minuțios de criticul literar Mihai Cimpoi, șerpilii au o conotație dublă de la îngerul ocrotitor al casei – simbol al toiagului ciobanului până la întruchiparea răului. În poezie se resimte speranța catartică a artei de a îmbuna răul absolut. Materia respectivă vine parcă din predilecția pentru contrast, pentru evoluția schimbării pozitiviste. Elementul romantic nu trece în decadență, dar, prin structura extrem de concentrată reia emblema avangardei de a inunda totul prin enunțarea unei singure imagine, ce ar fi una dominantă, celelalte fiind înghițite de această forță a sugestiei. Prerogativa se remarcă prin enunțurile: „Ei blând cântau”; „Au prins a șuiera sălbatic, / Săreau să-mi muște mâna, fața, / Să-i sugă cântecului viață”. Poezia *Harpa* conține mai multe tonuri muzicale: siguranță, mimare, durere, pericol, distrugere. Din selecția pe care o face poetul este unica materie ce se exprimă la plural.

Apărută în volumul din 1968, această poezie deține crezul său artistic. Tema creației este abordată la nivel sincopat în care se îmbină originea genului liric – de a fi rostit și cântat. Poetul trăiește arta arhetipal. La nivel ritualic este percepută viața construită pe fresca pământului – poama, fiind vița-de-vie, nicicum nu roadele vreunei altei plante – trăsătura unui pământ roditor, mirific, în alianță muncii și a gustului de viață. Sacralitatea apare în „sfântul fir de păr al mamei” – arhetipul relevă maternitatea – o conexiune dintre neant și naștere, mama va semnifica continuu viața în lupta cu moartea. Cuvântul „fir” va tezauriza firul de iarbă, firul de nisip, firul de rază, firul vieții. Este acel element care leagă și dezleagă eul liric în cunoașterea artistică. Dezlegarea apare ca o reacție, după teoria lui Dilthey, care se include în cea de a doua categorie din *expresiile vieții*.

Șerpilii-dușmanii, angoasele, incertitudinile, cenzura editorială, maleficul absolut – conotațiile pot fi multiple. În aceste două coerențe antitetice prevalează frumosul artistic în sensul sacrului matern. Acțiunile șerpilor catalizează frumosul etern contretat într-un vampirism energetic „să-i sugă cântecului viață”. Drumul pe care îl parcurge eul liric în „neagra noapte, trecând prin codru, singuratic” amintește de poemul-dedicație *Divina tragedie* al lui Daniel Corbu, care a simțit versul lui Grigore Vieru și prin itinerarul biografic al scriitorului elucidat în cartea *Taina care mă apară* [vezi: Corbu: 2008, 16-26]. Traseul în lumea lui Hades coincide cu lumea infernului. Singurătatea artistului în lume este inevitabilă întru creație, și după tipologia propusă de George Meniuc în nuvela *Marea Neagră*. Singurătatea constă și în asumarea responsabilității cuvântului. Poetul nu acceptă cuvântul fals, sensul este prerogativa lui. De aceea, în spectrul artei ar vrea să încapă tot, dar prin cuvânt trăiește și reacția propriilor acțiuni. După opinia poetului, efectele coardelor cu venin își păstrează unica menire – de a otrăvi. Hidosul, oribilul, nu contribuie la înseninarea. Împărtășirea sacrului cu răul nu are efect de sincopă malefică (de oprire a maleficului), dar apare descoperirea-sinteză a eului liric: „Văzui c-o strună-ncărunțise.” Suferința este proprie celor sensibili, compătimirea, admirația, nu sunt trăsături comune. Poetul descoperă latura comprehensiunii versului său, vieții sale, cuvântului rostit. Este polemica dintre inspirație și scriere, dintre gând și perceperea lui de alții. Încărunțirea strunei determină consecințele drumului parcurs. Dacă Dante ajunge din Infern prin Purgatoriu în Paradis, atunci eul liric traversează parcursul lui Orfeu, care nu poate trăi exact, pe aceeași notă melodică, după ce o pierde a doua oară iubita. În cazul lui Gr. Vieru frumosul nu poate fi constituit din falsitate, moarte, despărțire. Artă are funcția de a crea, dar nu de a opri veriga frumosului într-un apogeu.

O conexiune a viziunilor fixează poezia între Orfeu și Hristos, dedicată lui Ștefan Andronic. Continuă ideea descoperirii morții: „Pentru că a văzut, / Ochiul meu a murit.” Ochii – oglinda sufletului. Perceperea vizuală are efecte melodice, senzitivul devine perceput și prin atingere: „Lacrima: piatră funerară / Pe mormântul ochiului meu.” Scurgerea lacrimii simbolizează durerea la limita autosacrificării. Versurile adună repetiția imaginii de „oculus mundi”, ochiul universal, care se resimte și în versurile lui Nichita Stănescu ce fluidizează: „Poezia este ochiul care plânge. / Ea este umărul care plânge / ochiul umărului care plânge” (*Poezia*).

Orfeu este cel ce cunoaște moartea iubitei, dar nu și moartea iubirii. De aici apare sensul sentimentului ce înveșnicește. Eul liric trăiește ipostazele omului cu iubirea telurică și cea de artist, dar adună în emoțiile sale de iubire pentru oameni, pentru Dumnezeu, pentru frumos, pentru patrie, pentru neam, pentru sacral matern. Creația sa se stabilește pe Biblie prin spusele Sf. Apostol Pavel: „Dragostea nu piere niciodată. Prorociile se vor sfârși; limbile vor înceta; cunoștința va avea sfârșit” (1 Corinteni 13: 8, 205) – este iubirea întru Hristos și prin această iubire poetul își asumă: „În altă lume se va deschide / Ochiul meu, dând piatra la o parte.” Piatra, frontiera ce închide și deschide, nu se supune timpului, dar se lasă dată la o parte prin credința învierii.

Arta, în conotația frumosului, are darul împlinirii, de aceea poetul exclamă în *Despre fericire*: „Sunt fericit / C-aud cum sună-n față, / Prea tainic și integru, / Un cântec drag, / Atât de cunoscut, / Și că mă latră-n urmă / Cu cerul gurii negru / Prăpastia...” Eul liric trăiește momentul inspirației determinat de estetica artei în care crede, e o ipostază a Euridicai de la plana după melosul orfic înspre lumină, care se opune spațiului păzit de Cerber. Fericirea constă în eliberare, în perceperea sublimului, în a crea din esențele lumii primordiale, ce îmbină cuvântul, fapta și gândul, unde materia folosește spiritului. În această poezie, precum și în *Cosite, florile de dor*, dedicate Doinei și lui Ion Aldea-Teodorovici, întâlnim disecarea problemei receptării: „Nu-i o rușine să nu cânti, / Rușine e să nu-i ascuți”. Înțelegerea devine similară cu apropierea, acceptarea, coparticiparea. În text lucrează antiteza susținută prin mimarea negației „să nu cânti”, „să nu ascuți” prin acolada cuvântului „rușine”. Deducem că pentru Grigore Vieru este important îmbinarea eticii cu estetica. Perspectiva orfică se proiectează în cunoașterea durerii, care schimbă tranșant viziunea asupra propriilor sentimente și interacțiunea memoriei cu prezentul: „Am cunoscut durerea, / Nu am ce mai cunoaște” (*E-o liniște iubirea?*). Durerea devine un punct cardinal cu izomorfisme: compătimire, singurătate, milă, distanțare, izolare, tristețe.

Parcursul orfic se oglindește în itinerarul liricii vierine prin „harpă”, „strune”, „lacrimă”, „plânge de dor”. Momentul orfic persistă și în pacea pe care o emană versul vierean. Poetul tinde să extragă din Sacralitate, așa cum spune legenda la auzul cântecului lui Orfeu leii se linișteau, războaiele încetau, natura se îmblânzea. Cercetătorul George Lateș în studiul său *Punctul genezic* valorifică relația Orfeu – Orfic – Orfism și conchide: „Orfismul, în varianta lui literară, singura rezistentă în timp, e proba maturității unei culturi, care, la întâlnirea cu acest fenomen reordonator de sensuri, își încearcă rezistența din perspectivă retrospectivă, dar și prospectivă” [Lateș: 2002, 124], de la acest binom delfic criticul literar extrage „vocația renașcentistă”. În cazul lui Grigore Vieru, continuăm ideea exegetului în mit, cu Renașterea națională. Cartea care a adunat articole critice, dedicații poetice, interviuri – un omagiu pentru creația lui Grigore Vieru la 70 de ani – se numește sugestiv *Un discipol al lui Orfeu*, este o secvență din aprecierea oferită de Marin Sorescu: „Este Grigore Vieru un discipol al lui Orfeu, care, ca și miticul maestru, nu-și poate refuza vocația de-a privi în urmă? Măcar o dată, cu tot adâncul din ochi, măcar o viață, cu toată viața din viață?” [Sorescu: 2005, coperta 4].

Ce înseamnă pentru poetul Grigore Vieru întoarcerea privirii. Urma poetului este copilăria sa, dificilă, dar e timpul când ține coroana mâinii mamei, numai privind în urmă firea artistică poetizează despărțirea de satul natal, de mamă. Tristețea, nostalgia, regretul sunt prezente și în poezia de dragoste. Privirea poetului ține de profunzimea percepției în care nu acceptă moartea, urâtul, indiferența.

În concluzie: imaginea lui Orfeu a fost valorificată individual. Critica literară a perceput imaginile legate de Orfeu în creația lui Grigore Vieru. Optica investigativă oferă racursuri noi de a percepe tragismul timpului în care a activat. Cercetarea noastră dezvăluie componentele conceptului artistic vierian în baza poeziilor analizate. Perceperea morții este raportată la două viziuni în creația lui Grigore Vieru: la cea orfică și la cea creștină. Poetul le îmbină elucidând importanța păstrării sacralului arhetipal și dragostea creștină. La Gr. Vieru dragostea își ia aripile din cântecul pentru femeia-mamă, femeia-iubită, sacrificiul iubirii constă în verificarea iubirii. Poetul trăiește acut sentimentul de autosacrificare în numele poeziei.

Referințe bibliografice

1. DOINAȘ, Ștefan Augustin. *Orfeu și tentația realului*. București: Eminescu, 1971.
2. CORBU, Daniel. *Itinerar bibliografic*. În: Grigore Vieru. *Taina care mă apără*. Ediție realizată de Grigore Vieru și Daniel Corbu. Iași: Princeps, 2008. ISBN 978-973-1783-61-1.
3. CURTESCU, Margareta. *Eternul Orfeu*. Chișinău: Știința, 2005. ISBN 9975-67-490-9.
4. LATEȘ, George. *Punctul genezic*. Iași: Junimea, 2002.
5. ORFEU. *Fragmente din poeme orfice*. În: Hesiod – Orfeu. *Poeme*. Tâlmăcire, prefață, prezentări și note de Ion Ascan. București: Minerva, 1987.
6. SIMION, Eugen. *Scriitorii români de azi*. Vol. III. București. Chișinău: David / Litera, 1998. ISBN 973-9355-03X; ISBN 9975-74-089-8.
7. SORESCU, Marin. În: *Discipol al lui Orfeu*. Ediție îngrijită de Raisa Vieru. Chișinău: Prut Internațional, 2005. ISBN 9975-69-726-7.

Victoria FONARI,
dr. conf., USM